

recourse] : UK Closed Nuclear Centers Programme (CNCP) / NSC Kharkov Institute of Physics and Technology. – Sevastopol, 2009. – 1 electronic compact disc (CD-ROM) ; 12 cm.

ВАЛЬКІВ О.О.

(Запорізький нац. ун-т)

ВІДТВОРЕННЯ АВТОРСЬКОЇ МОДАЛЬНОСТІ НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ Е.Л.ВОЙНІЧ «ОВОД» І ЙОГО ПЕРЕКЛАДІВ УКРАЇНСЬКОЮ ТА РОСІЙСЬКОЮ МОВАМИ

The article deals with the issue of author's modality, its means of expression and translation in fiction. In the article we give a comparative linguistic analysis of extracts from "The Gadfly" by E.L.Voynich in the original and in Ukrainian translation to determine that the author uses various modal and artistic means of expression to produce emotional and aesthetic effect on the reader.

Keywords: *author's modality, modal means of expression, fiction literature translation, author's attitude, author's point of view, author's intention.*

Категорію авторської модальності розглядало багато вчених, але не дивлячись на це авторська модальність недостатньо досліджувалася на рівні співвіднесення матеріалів оригіналу та перекладу, а також при її передачі в перекладі виявляється багато невизначених аспектів, що потребують визначення і розробки.

Об'єктом дослідження виступає мовна актуалізація авторської модальності та її реалізація у перекладі. Предметом дослідження є способи і засоби вербалізації та відтворення авторської модальності при перекладі з англійської українською та російською мовою.

Мета дослідження полягає у визначенні специфіки відтворення авторської модальності при перекладі. Таким чином, поставлена мета зумовлює наступні завдання:

1. розглянути теоретичні відомості про поняття авторської модальності;
2. систематизувати засоби вираження авторської модальності;
3. проаналізувати особливості реалізації авторської модальності при перекладі художніх текстів на матеріалі роману Е.Войніч «Овод».

При дослідженні поняття авторської модальності вчені використовували різноманітні терміни для його позначення. Наприклад, В.В. Виноградов використовував термін «образ автора» [Виноградов 1971]. Е.В. Падучева досліджувала оповідні форми, тобто те, як автор «представлений» в тексті [Падучева 1996]. Б.А. Успенський вивчав проблему побудови художнього оповідання в аспекті «взаємин» автора, оповідача, персонажа та зводив її до проблеми «точки зору» [Успенський 2000].

Авторська модальність співвідноситься з реальним суб'єктом художнього твору, тобто з автором творцем, тому що в основі цієї категорії є «відношення» та «оцінка». Логічно буде припустити, що авторська модальність виконує у творі роль системоутворюючого фактора, забезпечує єдине смислове та

структурне ціле [Сабельникова]. Сприйняття особистості автора через форми її втілення в тексті - процес двонаправлений. Він зорієнтований на взаємовідносини автора і читача. Отже, *авторська модальність* - це вираження в тексті відношення автора до повідомлюваного, його концепції, точки зору, позиції, його ціннісних орієнтацій, сформульованих заради повідомлення їх читачеві [Валгина].

Автор повинен бути ототожненим з процесом творчості, незалежно від того, чи він сам контролює цей процес, чи процес оволодів ним як інструментом. У такий спосіб автор виступає в іпостасі свого власного творчого процесу, поєднавши з ним своє *Я* й наміри [Мирошніченко 2003, с. 44].

Оскільки автор активно проявляє своє відношення до зображувального в тексті, то він повинен володіти певним набором інструментів для вираження своєї точки зору.

Питання про способи вираження модальності автору досить складний і неоднозначний. З виразом модальних значень у тексті пов'язане взаємодія багатьох мовних засобів різних рівнів: від морфологічних до синтаксичних [Убина 2004].

Найрельєфніше авторська модальність представлена на *лексичному рівні*. Семантична структура слова в художньому тексті не еквівалентна семантичній структурі того ж самого слова у мові. В українському художньому тексті набагато більше, ніж в англійському, *лексико-граматичних засобів* репрезентації авторської модальності. Особливо це простежується на *словотвірному рівні* мови. Характерною рисою дериваційної системи української мови виступає наявність у ній великої кількості специфічних афіксів, за допомогою яких можна передавати найтонші відтінки почуттів, переживань та оцінок. *Морфологічні засоби* вираження модальності в українській та англійській мовах різняться найпомітніше. Це пояснюється розбіжностями в їх морфологічній структурі. Так, в українській мові наявна велика кількість часток, що можуть виступати засобами підсилення виразності тексту, експлікації оцінки автора. Натомість в англійській мові нерідко додаткові модальні відтінки реалізуються за допомогою артикля, модальних дієслів тощо.

Досить ефективними засобами репрезентації модальності у художньому тексті виступають тропи. Текстова модальність реалізується також у характеристиці героїв, у сентенціях, в актуалізації окремих частин тексту тощо. Структура і композиція твору – це ефективні засоби вираження авторського суб'єктивного ставлення до зображуваного. Авторська модальність може бути представлена за допомогою графічного виділення слів [Супрун].

Проблема відтворення авторської концепції художнього твору засобами іншої мови є завжди актуальною, бо авторська концепція являє собою окрему замкнену систему з усіма її властивостями – своєрідним баченням та відображенням автором художнього твору певної картини навколишньої реальності, яку, в своє чергу, зображено засобами мови, що нею користується дана спільнота людей. Отже перед перекладачем стоїть завдання пізнати

філософію, психологію автора для того, щоб адекватно відтворити першотвір та донести його до реципієнта.

Коментуючи специфіку взаємин між автором і його інтерпретатором, Денніс Кратц говорить про утаємничений характер взаємовідносин між обома, у цьому є щось містичне, це не відносини між двома особистостями, а радше взаємини між двома духовними сутностями [цит. по: Мирошніченко 2003, с. 36]. Текст, що його відтворюємо при перекладі, відбиває процес, що протікає між свідомістю того, хто творить, і свідомістю того, хто сприймає цю творчість, себто початок і кінець самого процесу заховано у психології обох [цит. по: там само].

Як ментальний процес акт перекладу набуває усіх складових компонентів психологічної діяльності [Ермолович 1982, с. 43]: а) суб'єкта (предмета), що реалізується через акцію мислення як рецептивно, так і репродуктивно, суб'єктом при цьому вважається авторський текст оригіналу, що згодом сприймається інтерпретатором уже як його власний після акта рецепції/сприймання первісного змісту, внаслідок чого з'являється б) продукт - отримане повідомлення, реалізоване у вигляді тексту.

Продукт трансляції, отже визначаємо шляхом накладення двох акцій перекладача - сприйняття змісту оригіналу методом входження в інформаційне поле автора першотвору і його відтворення - актуалізацію в іншому мовному матеріалі. Продукт трансляції - транслят, отриманий як наслідок двох операцій перекладача, тепер може бути визначено уже як його (перекладача) власний твір, а насправді - друга авторська іпостась, метатекст, що викликає певну реакцію - вербальну чи невербальну тепер уже у культурі мови – сприймача – а це і є психологічним вмотивуванням (прагматичним аспектом) процесу трансляції, коли розглянути його з точки зору реципієнта першотвору.

Мету комунікації визначають такі психологічні фактори, як прагматика першотвору, реалізована через а) контекст першотвору та ситуацію, в якій процес комунікації протікає, б) авторську інтенцію. Акт перекладу включає такі психологічно вмотивовані механізми як пам'ять, сприйняття, актуалізацію чи трансформацію ментального образу разом з такими специфічними ментальними операціями, як моделювання специфіки сприйняття реципієнтом змісту первісного повідомлення, запрограмованого в оригіналі, що, як відомо, залежить від культурологічної компетенції читача та фонових знань інтерпретатора [Мирошніченко 2003, с. 40].

Таким чином, розглянувши теоретичні відомості про авторську модальність, можна проаналізувати її відтворення в романі Е.Л.Войніч «Овод».

Одним з головних засобів вираження авторської модальності в романі є описи предметів через які автор передавала зміну душевного стану Артура змінюючи лише епітети. Так, коли Артур перший раз потрапив до в'язниці, вона справила на нього таке враження:

*"...the **huge** mediaeval fortress at the harbour's mouth". /.../ "Its **massive** gate".*

Жандарми здалися йому *"...a pair of very strange **beasts**!"*

І це не дивно, адже він був зовсім молодим юнаком, який був приголомшеним своїм арештом і щоб підкреслити такий стан Войніч

використала гіперболу. Але після наступного потрясіння, коли він розчарувався у всьому людському, в'язниця здалася цьому вже іншою:

*"...the fortress scowling across the strip of **dirty water**. He had never noticed before how **squate and mean** it looked"; "The massive walls rose out of the water, broad at the base and narrowing upward to the frowning turrets. How **strong**, how **threatening** they had seemed to him a few hours ago! And now----*

He laughed softly as he lay in the bottom of the boat".

"А далі через смугу **брудної води** похмуро дивилась фортеця. Він ніколи раніш не помічав, який у неї **незграбний убогий** вигляд"; "Із води підіймались масивні мури, широкі внизу і вузьчі вгорі. Вони скидались на **похмурі** бапти. Якими **грізними** здавались вони йому ще кілька годин тому! А тепер...

Він стиха засміявся, лежачи на дні човна".

Ми бачимо, як "гавань" міняється на "смугу брудної води", "величезна" - на "незграбну убогу". Такі зміни в сприйнятті Артуром дійсності свідчать про зміни його характеру, особистості. Тепер він не просто хлопчик, він чоловік, у якого відкрилися очі на всю марність його життя, віри в бога, в отця Монтанеллі, матір! Тому пропливаючи біля фортеці він просто засміявся, бо він вже був морально вище всього, що стосувалося його минулого життя.

Проаналізувавши переклад українською мовою, можна сказати, що перекладачеві майже вдалося передати емоційне становище героя. Але при перекладі *squate and mean* він не відтворив те неприємне відчуття, яке наповнювало тоді Артура. Російський переклад більш вдалий в передачі інтенції автора *приземнистая, грозная*. Але і тут, я вважаю, що *грозная* також не передає всю повноту вражень, тому пропоную свій варіант перекладу: *приземлена, жалюгідна*. Та при перекладі *How strong, how threatening they had seemed...* український переклад *Вони скидались на похмурі бапти. Якими грізними здавались* ...знову не відповідає емоційній напрузі оригіналу. Перекладачу російської мови вдалося повністю відчувати та передати враження героя *Какими могучими, какими грозными* казались...

Ліліан Войніч є майстром в побудові діалогів, так в одному з них Артур відкриває нам, читачам, свою душу, всю біль, яка мучила його серце:

"Has it never occurred to you that that miserable clown may have a soul – a living, struggling, human soul, tied down into that crooked hulk of a body and forced to slave for it? You that are so tender-hearted to everything – you that pity the body in its fool's dress and bells – have you never thought of the wretched soul that has not even motley to cover its horrible nakedness? Think of it shivering with cold, stilled with shame and misery, before all those people--feeling their jeers that cut like a whip--their laughter, that burns like red-hot iron on the bare flesh! Think of it looking round--so helpless before them all--for the mountains that will not fall on it--for the rocks that have not the heart to cover it--envying the rats that can creep into some hole in the earth and hide; and remember that a soul is dumb--it has no voice to cry out--it must endure, and endure, and endure. Oh! I'm talking nonsense! Why on earth don't you laugh? You have no sense of humour!"

"— Невже вам ні разу не спало на думку, що в цього злиденного клоуна може бути душа — жива, бунтівлива людська душа, замкнена в незграбне

понівечене тіло і змушена бути для нього рабою? У вас таке добре серце, ви жалієте тіло в блазенському вбранні з бубонцями, а як же ви не подумали, про **нещасну душу, яка не має навіть барвистого ганчір'я, щоб прикрити свою жахливу голизу!** **Уявіть собі,** як вона тремтить від холоду, закликає від сорому й муки перед очима юрби, відчуючи її **жарти, як удари батогу, а сміх, мов розпечене залізо на живому тілі!** **Подумайте,** як вона озиралася безпорадно на гори, що не хочуть на неї упасти і заховати від цих мучителів. Вона заздрить щурам, які можуть залізти в якусь діру і причаїтися там. Згадайте, що душа німа, що в неї немає голосу, щоб благати. **Вона мусить терпіти, терпіти й терпіти...** Ну, які дурниці я говорю.

Чому ж ви не смієтесь? У вас нема почуття гумору".

Після приведеного уривку ні один читач не зможе залишитись байдужим до долі Артура. Ліліан чітко підбрала мовні та художні засоби для передачі внутрішніх мук головного героя. Коли читаєш ці рядки складається враження, що Артур стоїть перед тобою і ти відчуваєш як тремтить його голос, як його лице змінюється під тягою понівеченого життя. До таких засобів відносяться: повтори "*Think of, Think of*", "*endure, endure, endure*", "*You that, you that*", персоніфікація "*soul that has*", "*jeers that cut*", "*laughter that burns*", модальних дієслів "*it must*", коротких речень.

Але проаналізувавши переклад українською мовою, ми бачимо, що він не зовсім зберігає емоційну напругу властиву оригіналу. На мою думку, не варто було змінювати прийом повторення "*Think of, Think of*" та перекласти "*Уявіть собі, Подумайте*" оскільки це зменшує ефект звернення, внутрішнього крику, щоб його почули. Також в останньому реченні в переклад і відбулися структурні зміни, так із окличного речення воно перетворилося в розповідне, що також зменшує інтенцію автора. Ліліан ніби хотіла показати, що Артур захищається таким чином боючись, що він знову залишиться незрозумілим. Переклад російською мовою повністю зберігає тональність почуттів властиву оригіналу: "*Подумайте, Подумайте*", "*У вас нет чувства мора!*".

Для характеристики Артура Войніч використовує дуже сильні порівняння: "*an incarnate demon of unrest*", "*a cold – blooded eel*", але разом з тим вона приводить дуже ніжні прислівники, які позначали його дії "*affably*", "*softly*". Така антитеза може свідчити про те, що Артур ніби носив маску, за якою ховалася дуже вразлива, дружелюбна людина.

Але найбільш виразнішим є порівняння Артура зі сонцем! В день його розстрілу було надзвичайно сонячно і це не випадково. Етель хотіла наголосити, що для Артура його смерть не є трагедією, він готовий до неї, він мужньо її зустрічає: "*brighest smile – ясна посмішка*", "*laughing eyes – погляд Овода, що кидав їм веселий виклик*". Войніч явно виражає свою любов та переживання за свого героя:

"They could hardly refrain from weeping as they stood together, each man with his carbine in his hand. It seemed to them a horror beyond imagination that they should be called out to kill the Gadfly. He and his stinging repartees, his perpetual laughter, his bright, infectious courage, had come into their dull and dreary lives

like a wandering sunbeam; and that he should die, and at their hands, was to them as the darkening of the clear lamps of heaven".

"Стоячи з карабінами в руках, солдати ледве стримували сльози. Свідомість, що вони мусять убити Овода, сповнювала їх невимовним жахом. Він, з його гострими дотепами, невимовним сміхом, ясною заразливою мужністю, увійшов в їхнє сіре, похмуре життя, немов сонячний промінь.

І тепер він мусив умерти, та ще й від їхньої руки — це однаково, що померкло б сонце".

І це лише маленький уривок із сцени розстрілу Артура, але яке враження він справив на читача!!! Ми відчуваємо захоплення автором мужності, хоробрості, сили волі та і прсто особистості головного героя! Ліліан досягає цього за допомогою порівняння Артура із "сонячним променем", "сонцем", яскравих епітетів *"гострі дотепи, невимовний сміх, ясна заразлива мужність"*, антитези *"увійшов в їх сіре, похмуре життя, немов сонячний промінь"*. Ми відчуваємо абсурдність ситуації *"Стоячи з карабінами в руках, солдати ледве стримували сльози. Свідомість, що вони мусять убити Овода, сповнювала їх невимовним жахом. І тепер він мусив умерти, та ще й від їхньої руки — це однаково, що померкло б сонце"*.

Войніч звертає нашу увагу на витримку Артура, на його внутрішню силу: *"...the terrible figure that stood, and stood, and would not fall"* "страшну постать, що стояла, стояла і не хотіла упасти". Етель використовує повторення, щоб підкреслити незнищенність навіть не людини, а його ідеї, принципи та щоб підсили це відчуття вона вводить модальне слово *would*.

На мій погляд, Войніч порівнювала Артура зі сонцем, тому що воно вічне, його не можна знищити, забути про нього, воно повсюдне! Так і Артур, бо це історія не однієї людини, це історія багатьох націй в часи, коли жила Етель Войніч. Зображуючи конкретне (Артура) вона хотіла розкрити загальне (революцію в Росії, Італії та інших країнах). Артур являється втіленням ідеї боротьби, справедливості, революції, яка яскраво проявилася в кінці 19 – початку 20 ст.

Проаналізувавши роман Е.Л.Войніч, можна зробити висновок, що авторська модальність проявляється на всіх рівнях тексту. Вибір та комбінація мовних засобів забезпечують реалізацію художнього задуму автора, який за допомогою модальності втілює прагматичну установку та емоційний настрій. Автор організує мовні елементи таким шляхом, щоб створити в своєму творі певний емоційний настрій розповіді, у відповідності до якого читач повинен реагувати на зображувальне, задуматися та постаратися осмислити важливі життєві ситуації та проблеми. Ліліан досягає цього за допомогою характеристики героїв, опису пейзажів, предметів, порівнянь, епітетів, повторів, сатири, гротеску, графічним виділенням, коротких речень, модальних дієслів та слів, та інших. Читач неодмінно відчуває симпатію автора до головного героя та насмішку до тих, хто не любив його. Ліліан прагнула створити інтернаціональний образ борця за свободу і їй це вдалося завдяки використанню лексики різних мов, приведення національних особливостей, а

також заплутаним походженням головного героя, адже в тексті так і не вказувалася його національність: то він італієць, то англієць або бразилець.

Переклад українською мовою не завжди зберігав емоційну напругу оригіналу та не завжди передавав авторський задум. Ми побачили, як декілька раз перекладач порушив синонімічний ряд, допустився помилок, які в майбутньому він не компенсував. Перекладач міг припуститися цих помилок із-за розбіжностей світогляду з автором, недостатнім проникненням в психологізм Ліліан, іншою епохою, культурними відмінностями.

Література

Валгина Н.С. Авторская модальность. Образ автора. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://evartist.narod.ru/text14/15.htm>. Виноградов.В. О теории художественной речи. – М.:1971. – 240 с. Ермолович В.И. Психологические аспекты прагматики перевода // Сб. науч. трудов. Прагматика и перевод. – М.: МГПИИЯ им. М.Тореза, 1982. – Вып. 193. – 43-51 с. Мирошниченко В.В. Авторська концепція художнього твору: онтогенез і експансія. – Запоріжжя:ЗДУ, 2003. – 283 с. Падучева Е.В. Семантические исследования. Семантика времени и вида в русском языке. Семантика нарратива. М.: Языки русской культуры, 1996. – 464с. Сабельникова Е.А. Авторская модальность как лингвоэстетическая категория. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://conference.kemsu.ru/GetDocsFile?id=12838&table=papers_file&type=1&conn=confDB. Супрун Л.В. Категорія модальності в українських та англійських текстах. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://www.rusnauka.com/ESPR_2006/Philologia/10_suprun%201.v..doc.htm. Убина А.И. Проблема передачи модальности на уровне текста в художественной литературе (на материале перевода с английского языка на русский отрывка из книги А.Дж.А. Саймонса «В поисках Корво»): диплом студ. V курса. - Москва, - 2004, - С.89. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.google.ru/url?sa=t&source=web&ct=res&cd=1&ved\(29.01.10\)](http://www.google.ru/url?sa=t&source=web&ct=res&cd=1&ved(29.01.10)). Успенский Б.А. Поэтика композиции. – СПб.: Азбука, 2000. – 348 с.

Список джерел ілюстративного матеріалу:

Войнич Е. Овод. – К.: Молодь, 1950. – с. 256. Войнич Э. Овод. – К.:Веселка, 1986. – с. 255. Voynich E.L. The Gadfly. – Kiev.: Dnipro Publishers, 1974. – с. 363.

ВАСИЛИНА К.

(Запорізький нац. ун-т)

СПОСОБИ СЕМАНТИЗАЦІЇ ПОНЯТТЯ «ШАХРАЙСТВО» В КОННІ-КЕТЧЕРІВСЬКОМУ ПАМФЛЕТІ (ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ)

The article deals with studying the peculiarities of representing concept “crime” in the conny-catching pamphlet in the context of translation studies. The author of the article dwells upon different elements of the semantic field of Robert Greene’s